

школи. Ці факти підтверджують і нащадки членів Трудового братства, які з вдячністю згадують М.М. Неплюєва за надану якісну освіту, виховання та взагалі життєвий досвід, який отримали, перебуваючи в общині. Беззаперечним критерієм успішної роботи закладів М. Неплюєва була досконала соціально-економічна система, про яку згадував М.П. Василенко, а також довговічність їх існування – майже 40 років, у тому числі 23 за життя засновника.

Посилання

1. Неплюев Н. Полное собрание сочинений: в 5 т. Отчеты бюллетеня о религиозно-нравственной жизни братства / Н. Неплюев. – СПб., 1908. – Т. 5 – 223 с.
2. Василенко М.П. Из щоденників М.П. Василенка / М.П. Василенко // Вибрані твори : у 3 т. Т. 3: Спогади. Щоденники. Листування. – К.: Вид. Дім «Академперіодика», 2008. – 718 с.
3. Москальский Н. О сельскохозяйственных школах: Воздвиженская [Неплюева] сельскохозяйственная школа (Из личных впечатлений) / Н. Москальский. – Чернигов, 1893. – 23 с.
4. Солонина П.Н. Воздвиженская сельскохозяйственная школа (Из личных впечатлений) / П.Н. Солонина // Земский сборник Черниговской губернии. – 1893. – № 8–9. – С. 81–96.
5. Бирюкович В. Из воспитательных опытов / В. Бирюкович // Русская школа. – 1895. – № 10. – С. 110–118.
6. Побединский Н. Неплюевские братства и школы. Их основные тенденции, характер и значение / Н. Побединский // Вера и церковь. – 1901. – № 6. – С. 117–141.
7. Меньшиков М. О. В чем братство? / М.О. Меньшиков // Неделя. – 1900. – № 1–3. – С. 3–5.
8. Абрамов И. В культурном скиту: об одной процветающей коммунистической общине / И. Абрамов. – СПб.: Жизнь и знание, 1914. – 99 с.

Мирошниченко Н.А. Личность Николая Николаевича Неплюева в воспоминаниях его современников

В статье исследуются мнения, оценки и отношения к деятельности Н.Н. Неплюева его современников. В частности освещаются комментарии известного историка, академика Н. Василенко, священника М. Побединского, этнографа И. Абрамова, публициста М. Меньшикова и других.

Ключевые слова: Глуховский уезд, Трудовое братство, организатор, община, воспитание.

Myroshnichenko N.O. Personality of Mykola Mykolaiovych Nepluiev from memories of his contemporaries

In the article opinions, estimates and the relations to M.M. Nepluiev's activity of his contemporaries are investigated. In particular comments of the famous historian, academician – M. Vasylenko, priest – M. Pobedynskiy, ethnographer – I. Abramov, publicist – M. Menshikov and others are highlighted.

Keywords: Hlukhiv county, Labour fraternity, organizer, community, education.

20.04.2016 р.

УДК 392:502.175 (477) (043.3)

А.О. Шевель

СПОГАДИ ПРО ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА МИКОЛУ МИКОЛАЙОВИЧА НЕПЛЮЄВА

У статті розкривається історична спадщина видатного педагога, мецената, землевпорядкувальника Миколи Миколайовича Неплюєва. Автор аналізує діяльність Трудового Братства, специфіку його педагогічного процесу.

Ключові слова: братерство, трудове братство, християнське виховання та навчання, християнські цінності.

Серед відомих людей Сіверщини є філософи-педагоги, чия праця оточена повагою та пошаною. Так до кола нашої уваги потрапив Микола Миколайович Неплюєв (1851–1908) – громадський діяч, богослов, соціальний практик, педагог і мислитель. Народився він 11 вересня 1851 року в містечку Ямпіль Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині м. Ямпіль Сумської області). Він був суспільним діячем європейського масштабу, членом англо-російської літературної спілки, Міжнародної Молитовної спілки, головним організатором проведення Конгресу єдиного людства (Париж 1900). За висловом дослідника В.М. Авдасьова, біографія Миколи Миколайовича Неплюєва і його досвід в організації Трудового братства – це перетин вічної проблеми добра і зла із соціальною несправедливістю, сенс людського буття, що укорінився в конкретно-історичних подіях [1, с. 34].

Дослідженням історичної спадщини Миколи Миколайовича Неплюєва займалися С. Абрамова, В. Авдасьова, М. Андреева, В. Бірюкович, М. Богун, В. Глушко, І. Гордєєва, А. Грас'є, В. Екземплярський, М. Жевахова, О. Лютецький, О. Малишевський, Л. Мельник, М. Побединський, А. Сикорський, В. Соловійов, М. Солонина, В. Ткаченко, П. Федоренко, В. Шейко. Актуальність обраної теми полягає в аналізі християнських і педагогічних поглядів М.М. Неплюєва в контексті реалій сьогодення через діяльність в заснованому ним Трудовому Братстві.

Неплюєви – дворянський рід, що походить від боярина Андрія Івановича Кобилю, від якого ведуть свій родовід багато знатних фамілій. Праправнук Андрія Івановича на прізвисько Неплюй став родоначальником Неплюєвих. Особливо рід уславився у XVIII ст., коли його представники наблизились до царського двору, досягли високих чинів і посад – тасмних радників, сенаторів, послів, були відомими церковними діячами. В XIX ст. ім'я мільйонерів Неплюєвих добре знали у Франції, Німеччині, інших західних країнах. Це й не дивно, адже вони були вмілими господарями, вели свої справи на сучасному рівні, з широким використанням наукових досягнень [2, с. 50].

11 вересня 1851 р. у сім'ї предводителя дворянства Чернігівської губернії Миколи Івановича Неплюєва та його дружини, уродженої баронеси Шліппенбах з роду шведського полководця Вольмара-Антоні Шліппенбаха – сподвижника Карла XII, народився син Микола. 1874 року він закінчив юридичний факультет Петербурзького університету, а 1877 р. пережив духовний переворот: сповнений співчуття до простого народу, майбутній педагог вирішив залишити дипломатичну кар'єру, повернутися на батьківщину, до батьківського маєтку й присвятити своє життя справі просвітництва, турботам про моральне й матеріальне поліпшення життя селян. Необхідних для майбутньої роботи в сільському господарстві знань Неплюєв набув у Московській землеробській академії, пройшовши дворічний курс вільним слухачем. У 1881 р., після закінчення академії, він повернувся до свого маєтку в хуторі Воздвиженському Глухівського повіту Чернігівської губернії, звернувся до батька з проханням про надання йому економічної самостійності для того, щоб організувати притулок для сиріт. Неплюєв почав з того, що взяв на виховання десять селянських дітей з бідних сімей. Таким чином, 4 серпня 1881 р. зародилася майбутня Воздвиженська школа.

Всі намагання М.М. Неплюєва втілювалися у створеному ним Православному Хрестовоздвиженському Трудовому Братстві, яке уособлювало живу модель вільного людського братерства бідних і багатих християн. З організаційно-правової точки зору воно являло собою кооперативне товариство виробництва і споживання з колективною формою власності на засоби виробництва. У 1891 р. була створена аналогічна чоловічій чотирирічна школа для дівчаток – Преображенська. Надалі Братство поповнювалося, в основному, випускниками Воздвиженської і Преображенської шкіл. Всі братчики користувалися безкоштовною медичною допомогою, бібліотекою та можливістю отримання освіти (найталановитіших дітей відправляли навчатися за кордон) [3, с. 324].

Неплюєв здійснив безпрецедентний в історії вчинок – передав усе майно, загальною вартістю 2 мільйони 750 тисяч карбованців, у повну власність Братства. Це надало діяльності комуні нового імпульсу: почали працювати ливарно-механічний, цукровий, цегельний, вапняний та два спиртові заводи, було встановлено телефонну систему «Сименс», місцеву електростанцію.

У зв'язку з радикальними переминами в житті М. Неплюєва перед нами виникло два питання: чому молодий, перспективний дипломат кидає службу і чому заснована ним школа отримує назву «Трудове братство»?

Як засвідчував сам Неплюєв, з 1877 р. його

переслідував один і той самий сон: він бачив себе у селянській хаті в оточенні дітей. Розмовляючи з ними, поміщик відчував «таку духовну втіху, яку з дитинства хотіла душа і не знаходила у спілкуванні з людьми, далекими від християнського духу». Він був «духовно стомлений», його «переслідувала думка, що все життя мине у світській метушні, серед витончених підступів та елегантного лицемірства» [2, с. 51].

Основна ідея Неплюєва, якій він присвятив все своє життя, полягала в необхідності покаяння та єднання між християнами, що здійснювалося в християнській громаді. Такі громади можуть об'єднатися в трудове братство, в яких віряни могли б влаштовувати своє життя по вірі, жити разом з братами у Христі і заробляти кошти на життя шляхом спільної діяльності. Як чеснота істинно християнська, любов Миколи Миколайовича досягала не тільки його «воздвиженських братів», але і усе людство. Він хотів, щоб усюди панували мир і любов, щоб всі спромоглися зрозуміти радість і користь братерського життя, утіленого в його Трудовому Братстві. Всяке виявлення злості і ненависті було для нього буквально особистим стражданням, і риси обличчя його змінювались від одного читання газет, які повідомляли про злочини і звірства. Він брав активну участь у світових і європейських мирних конгресах у Парижі, Лондоні і Берліні, мав багато друзів і прихильників своїх ідей, з інтересом слідкував за всім, що робилося у світі для торжества добра, живо переймався справою поєднання християнських конфесій. Вирішення цього серйозного питання, вважав він, залежить не від наукових суперечок, а від доброї волі, любові [3, с. 334].

«Метою Братства є здійснення християнської правди у житті, а засобом – гармонійна організація життя, спілкування і праці на засадах любові до Бога і братолюб'я», – говорив М. Неплюєв. Найбільш розповсюдженими мотивами сумнінного навчання він вважав любов до сім'ї, намагання заслужити схвалення рідних, а також страх перед поганими оцінками – страх покарання. «Потрібно йти шляхом християнізації школи», – вважав М. Неплюєв. У християнському вихованні він вбачав засіб змінити формально-казенний дух школи, наблизити її до життя сім'ї. Дисципліну страху й користі належало замінити стосунками любові, співробітництва та братерства.

Ідеалом «гармонійної організації» для Миколи Миколайовича були громади на зразок апостольських. Саме такими він уявляв трудові братства, «де щиро віруючі християни знайшли б можливість узгоджувати життя з вірою, жити єдинодумно з братами у Христі, добувати засоби до життя шляхом дружного співробітництва, заснованого на любові, довірі та повазі один до одного».

У сільськогосподарських школах Братства

майже все було незвичним. Кожний день починався із зустрічі з директором. Про ритуал перед початком занять, а також про ці школи цікаво розповів у своєму виданні «Школи Н.Н. Неплюєва, как пример самобытного воспитания» А. Лютецький, чиновник міністерства освіти. Він підкреслював, що «тону сьому задавав засновник Братства і директор школи Микола Миколайович (повний його титул: Блюститель Хрестовоздвиженського першого Трудового братства). Більшість учнів поважала й любила директора». Спираючись на традиції колективізму, Неплюєв намагався розвивати спільну діяльність і взаємодопомогу учнів. Наприклад, він запровадив спільну підготовку уроків цілим класом (за винятком письмови хробріт і вивчення матеріалу напам'ять). Це привчало вихованців до співпраці й заохочувало ледарів. Кращі учні допомагали менш здібним, механічне засвоєння уроків виключалося.

Педагог день за днем ростив і вчив своїх вихованців, віддаючи цій благородній справі всю душу, все вміння, всього себе. І діти відчували це, відповідаючи любов'ю на любов. Недарма і через багато років після закінчення школи зв'язок між братчиками не переривався. Більшість вихованців залишалася у Братстві.

Велика увага у Братстві приділялася інтелектуальному й естетичному розвитку, чому сприяв і мальовничий садово-парковий ансамбль. У Воздвиженську була велика бібліотека, викладалися музика, малювання. Вчителі й учні часто збиралися, ставили спектаклі та концерти, після чого влаштовували традиційний обід з музикою і хоровим співом. Тон завжди задавав директор, який ще в молоді роки навчився грі на фортепіано. За свідченням колишнього братчика на одному зі свят «Микола Миколайович зіграв декілька п'єс на фортепіано. Він грав з особливим піднесенням; музика піднімалася цілими хвилями і завмирала під стелею; Микола Миколайович цього разу зіграв одну з нових своїх п'єс. Всі ми дали їй назву «Земля і небо»... Бо відчуття було таке, ніби ангели співають».

В сільськогосподарську школу, яка входила до складу Братства, приймали також і дівчат. Керували нею мати та дві сестри Миколи Миколайовича – Ольга і Марія.

Поступово у школах утворилися два братські гуртки: старший і молодший, які втілювали настанови М. Неплюєва: «Нехай з любов'ю поставляться до слабших своїх товаришів у моральному відношенні й тим самим допоможуть їм помітити і виправити свої недоліки». Для вступу до старшого братського гуртка головною умовою була свідомо віра, бажання співвідносити з нею життя і любов до Бога та його створіння – людини.

Як правило, членам старшого гуртка доручалося виховання молодших (до речі, «кандидатський» термін становив півроку). Влада старшого гуртка поширювалася на всю школу.

Дружні стосунки між учнями, викладачами, батьками, спільні погляди тих і інших на завдання виховання і навчання, турбота і увага до кожного учня – все це від самого початку сприяло виникненню майже сімейної обстановки, братського духу, який так цінували педагоги й учні всіх поколінь.

Свої педагогічні думки М. Неплюєв виклав у брошурі «Думки і поради щирого друга», надрукованої у Санкт-Петербурзі 1883 р., а потім у переробленому вигляді включеній до IV тому Повного зібрання творів. «Головне завдання наставника – приготувати юнака і юнку до корисної для суспільства праці». Для виконання цього завдання «не слід пропускати жодної нагоди дати учню можливість розвивати такі дорогоцінні у житті якості, як любов до праці й добродійність. Цього ми досягаємо, тільки привчаючи учня до постійної праці».

Розмірковуючи так, автор доходить до неординарного і в наш час висновку: «Доки учень присутній у класах, в ньому щодня виховують потяг до праці і йому кожний день задають уроки. Слід вимагати, щоби і в інший (позаурочний, особливо святковий) час учень відвідував уроки по декілька годин на день». Це, на перший погляд, суперечливе твердження говорить про творче ставлення М. Неплюєва до педагогічного процесу. «Взагалі увесь зовнішній бік життя вихованців, починаючи з їжі і закінчуючи розподілом часу для занять і відпочинку, відповідає звичкам трудового люду», – писав П. Солонина, який відвідав хутір Воздвиженський. До речі, окрім знайомства із загальноосвітніми предметами – Законом Божим, географією, арифметикою – дітей навчали землеробству, бджільництву, основам ветеринарії тощо.

1894 рік був для Братства знаменним – ухвалили його статут, який закріплював духовне виховання і структуру Братства. У короткому викладі він передбачав наступне: а) турбуватися про християнське виховання дітей, привчаючи їх думати, відчувати й жити згідно з ученням Христа Спасителя та статутами святої церкви; б) надавати можливість всім бажаючим узгоджувати своє життя з животворящим духом віри, яка створить одну трудову сім'ю на засадах християнської любові і братства; в) по можливості надавати допомогу й за межами Братства всьому тому, що веде до упорядкування життя у двох попередніх напрямках [2, с. 53].

Л.М. Толстой, будучи особисто знайомий з Неплюєвим, гостро відчув у ньому людину осо-

бливих духовних якостей – гарячого шукача вищої правди, наділеного рідкісною ширістю і глибокою християнською налаштованістю. Не поділяючи деяких положень вчення Неплюєва, Толстой від чистого серця підтримав його починання. У грудні 1893 р. він писав Неплюєву: «Делу вашему я сочувствую всей душой и желаю ему продолжения успеха». Але на відміну від Толстого, що проповідує непротиставлення зла насильством, Неплюєв вважав, що добро потрібно розумно організовувати, створюючи «такі форми братерського життя, при яких людина не була б для людини вовком», і які людина прийняла б свідомо і вільно. І ще, на противагу Толстому, Неплюєв визнавав найважливіше значення православної церкви у справі морального оздоровлення суспільства [1, с. 31].

Братство отримало статус юридичної особи. Воно перебувало у віданні православної церкви під патронатом чернігівських єпископів. Школою керувала педагогічна рада, очолювана М. Неплюєвим. До її складу входили запрошені вчителі, а також вихованці-братчики. У школі було два підготовчі і три основні класи. Навчальний процес був розрахований на 5 років: перші три присвячувались загальноосвітній та загальній сільськогосподарській підготовці, останні два – поглибленому вивченню спеціальних предметів.

У 1895 р. школа мала свій значок: у вінку з колосків жита та вівса – чернігівський герб – одноголовий орел з великим хрестом, під ним – перехрещені коса, граблі та серп з буквами «В.С.–Х.Ш.» (Воздвиженская сельскохозяйственная школа).

До 4 серпня 1894 р. відбулося 5 випусків: усього школу закінчили 47 осіб, із них побажали поступити у члени братської артілі 32 вихованця, 15 вийшли «у світ». Слід зазначити, що братчиків не готували до місіонерської діяльності, навпаки, всіляко утримували у Братстві. Того ж року з 68 вихованців у старшому гуртку налічувалося 20 осіб, у молодшому – 38, кандидатів у молодший – 10.

Час йшов, Братство з кожним роком розширювалося не тільки у плані прийому учнів, а й у матеріальному відношенні. У 1912 р. воно нараховувало у своїх рядах 500 осіб і мало три початкові та дві сільськогосподарські школи. На діяльність Неплюєва звернула увагу Московська духовна академія, запросивши його наприкінці 1907 р. Тоді він записав у щоденнику: «В особі духовної академії Росія всиновила наше Братство, а святий Сергій бере його під своє покровительство».

Але мрії і сподівання педагога-мецената не здійснилися повністю: після нетривалої тяжкої хвороби в ніч на 21 січня 1908 р. він помер. Братство глибоко переживало кончину свого засновни-

ка, який більшу частину життя віддав розвитку цього незвичайного духовного навчально-трудового закладу. Поховали його на місцевому кладовищі.

Після смерті Неплюєва Братство переживало важкі часи, бо все в ньому трималося на авторитеті Миколи Миколайовича. Поступово, не маючи постійного і авторитетного керівника, братчики почали роз'їжджатися. Але сільськогосподарська школа продовжувала існувати і при радянській владі, згодом перетворившись на технікум.

Братчики, у більшості своїй, пішли працювати у сільське угосподарство. Серед них були і видатні люди: Герой Соціалістичної Праці, професор С. Черненко, якого називали «патріархом садівництва»; етнограф і фольклорист І. Абрамов; літературознавець Ф. Петруненко; композитор П. Сениця.

Микола Неплюєв не тільки віддавав усі кошти на розбудову Трудового Братства, про що свідчать будівлі у Воздвиженську, Преображенську, Ямполі, але й фінансово підтримував будівництво Глухівського учительського інституту, залізничної станції і селища при ньому (збереглася назва Неплюєве), торгових рядів у Ямполі (зруйновані під час Другої світової війни), разом з відомим благодійником Терещенком побудував у Хуторі Михайлівському рафінадний цукровий завод тощо.

Слід згадати і публіцистичні та богословські праці, які залишив вчений у спадок: «Трудові братства: чи можуть далі обходитися без них церква та християнська держава, і як їх здійснити» (1893), «Фрагменти хроніки життя Хрестовоздвиженського братства» (1901). «Життєве значення трудових братств: церковне, державне і громадське», «Лист до духовенства» (обидві – 1905), «Голос віруючого мирянина з приводу майбутнього Собору» (1906), «Заклик до друзів свободи й порядку», «Досвід життя нашого трудового братства», «Шлях віри» (усі – 1907) та ін. Писав також М. Неплюєв і музичні твори (молитви, пісні без слів, п'єси для голосу та фортепіано) [4, с. 377].

На жаль, у 1919 р. з такою любов'ю й самовідданістю виплекане М. Неплюєвим дітище було перетворено на радянську комуну «Трудове Братство». З 1924 р., у період утвердження радянської влади, починається занепад комуні. І вже у 1929 р., з початком колективізації в Україні, Братство було остаточно знищено, усіх братчиків примусово виселено з Воздвиженська та розпорошено по різних куточках Росії.

Діяльність Миколи Миколайовича Неплюєва тісно пов'язана і з Глуховом, де на його кошти було побудовано приміщення ліцею, яке згодом подарували місту. Ще однією пам'яткою архітектури місцевого значення є будинок

Неплюєвих, у якому зараз знаходиться районна державна адміністрація.

Видатна постать мецената, землевласника, педагога Миколи Миколайовича Неплюєва, завдяки своєму новаторському підходу до ведення господарства і виховання, має право зайняти почесне місце поряд з іншими відомими земляками – меценатами і педагогами – Терещенками та Ушинським.

Повчальна історія Хрестовоздвиженського Трудового Братства сьогодні є прикладом культурної самосвідомості, який ми поступово втрачаємо. Досвід Неплюєва у справі формування духовності майбутніх поколінь потребує подальшого вивчення.

Посилання

1. Авдасев В.Н. Трудовое братство Н.Н. Неплюева. Его история и наследие / В.Н. Авдасев. – Сумы: РИО «АС–Медиа», 2003. – 64 с.
2. Глушко В. «Славетного краю славетне ім'я» (життя і благодійна діяльність князя Миколи Миколайовича Неплюєва) / В. Глушко // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. – Чернігів, 2007. – Вип. 8. – С. 50–54.
3. Заремська Н.І. Проблема формування духовності в педагогічній спадщині М. Пирогова та М. Неплюєва / Н.І. Заремська // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – Київ – Глухів, 2010. – Вип. 3 – С. 324–326.
4. Ковальова Н.О. Педагогічна школа М.М. Неплюєва та критичні оцінки його сучасників / Н.О. Ковальова // Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. – Київ – Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 377–379.
5. Табачек І. Особистість вчителя: філософсько-педагогічний екскурс / І. Табачек // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2004. – № 42. – С. 23–29

Шевель А.А. Воспоминания о выдающемся педагоге Николае Николаевиче Неплюеве

В статье раскрывается историческое наследие выдающегося педагога, мецената, землеустроителя Николая Николаевича Неплюева. Автор анализирует деятельность Трудового Братства, специфику его педагогического процесса.

Ключевые слова: братство, трудовое братство, христианское воспитание и обучение, христианские ценности.

Shevel A.O. Memories of the famous teacher Mykola Mykolaiovych Nepluev

The article reveals the historical heritage of the outstanding educator, patron, planner Mykola Nepluev. The author analyzes the activities of the Labor Brotherhood, the specifics of its pedagogical process.

Key words: brotherhood, labor brotherhood, Christian education, Christian values.

07.03.2016 р.

УДК 94(477):2-73(330.52)

А.Д. Савицкий

ИНВЕНТАРИЗАЦИОННАЯ КНИГА ХРАМА ТРЕХ АНАСТАСИЙ

В статье автор вводит в научный оборот список церковного имущества, хранившегося в глуховском храме Трех Анастасий.

Ключевые слова: г. Глухов, храм Трех Анастасий, церковные реликвии, книги.

Храм Трех Анастасий в Глухове, несмотря на свой не столь преклонный возраст, всегда был окружен особым вниманием. Возможно, все дело состоит в его изысканных неовизантийских стиливых архитектурных формах, а может в ореоле таинственности, которым окружила семья Терещенко этот архитектурный памятник. Новый Трех-Анастасиевский храм без преувеличения можно назвать «многострадальным» проектом. Судебные тяжбы между фундаторами и владельцами земли, на которой планировали возвести храм, плохие погодные условия, тормозившие строительство, вереница писем в духовные ведомства – это не весь перечень проблем, возникших в период создания этого прекрасного сооружения [1].

Губернская и местная пресса очень пристально следила за возведением в Глухове Анастасиевского храма. Одни упрекали семью Терещенко в транжирстве, остальные пели оды их многолетнему благодетельству [2]. Но, несмотря на многолетнее строительство и многотысячные вложения, Анастасиевский храм частично утратил свою первозданную красоту. Этому способствовал ряд негативных факторов: закрытие и переиспользование храмового помещения, отключение отопительной системы, вывоз и уничтожение церковной утвари, повреждение храма во время бомбежки Глухова в 1943 году, некачественные ремонтно-реставрационные работы, отсутствие элементарных желобов для слива и отвода дождевой воды, неправильная эксплуатация [3].

Большой вклад в сохранение и популяризацию истории храма Трех Анастасий сделал В.В. Вечерский. Результаты его исследований опубликованы в монографиях и сборниках научных статей [4; 5; 6; 7; 8]. Эти работы дали аргументацию для внесения церкви в государственный реестр объектов культурного наследия национального значения под охранным номером 1537–Н. Среди других исследований, посвященных нашей теме, стоит отметить работы краеведов и историков В.И. Белашова [9], Ю.А. Коваленко [10], В.В. Ковалинского [11], В.М. Корниенко [12], И.И. Сбитного [13], Н.П. Терещенко [14], В.Е. Ткаченко [15], Ю.А. Шишкиной [16; 17; 18], которые наполнили памятник историческими фактами, связав воедино его стены с